

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ
ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)

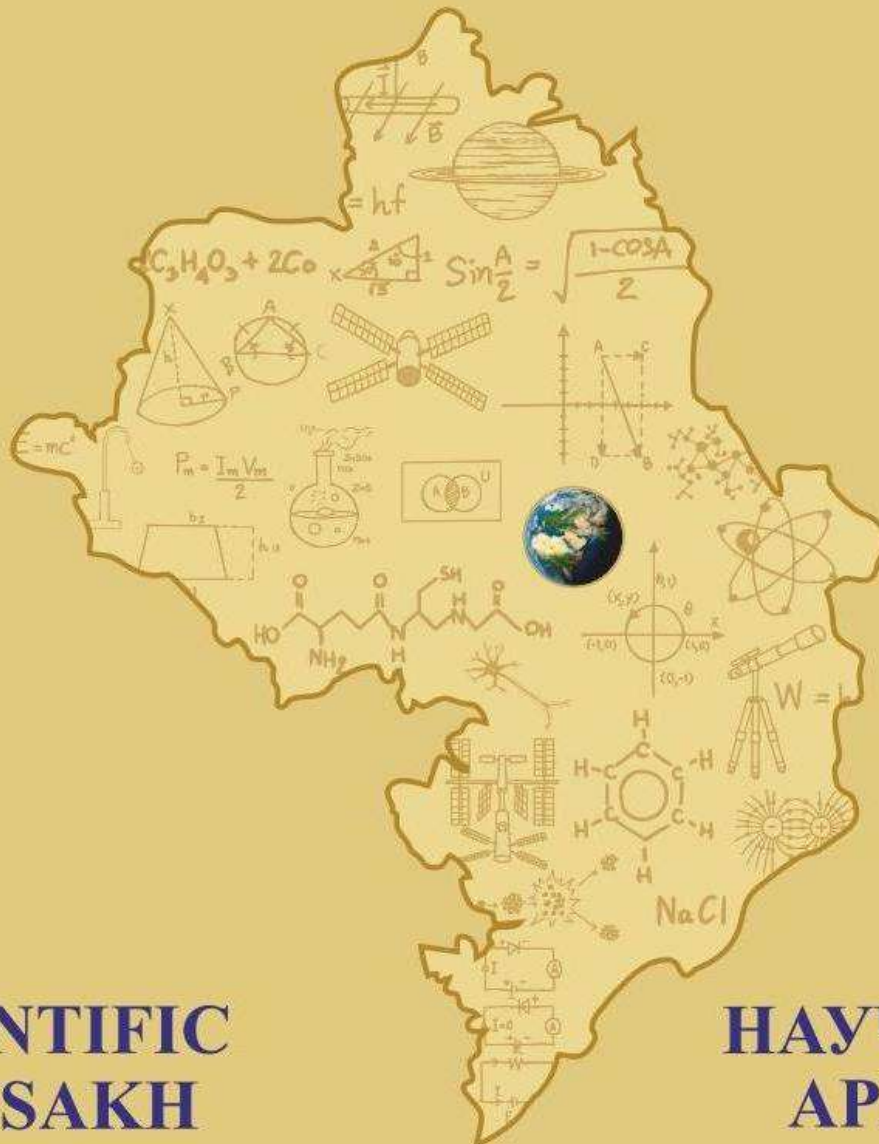
ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԴԱՆ

«ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ
ՊՂՆՁԱՄՈՒԼԻԲԳԵՆԱՅԻՆ
ԿՈՄԻՏԵ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻՎՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՄ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(2), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՄ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Հրատարակության է երաշխավորվել Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Рекомендовано к публикации решением ученого совета Ереванского государственного университета

Recommended for Publication by the Yerevan State University Academic Council Decision

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՄԻՄՈՆՅԱՆ ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեհմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

- Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
- Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Խաչիկ ԳԱԼՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
- Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՍԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
- Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Արման ԵՂԻՎԱԶՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
- Մարել ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
- Վալենտինա ԼԱՊԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
- Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆԴՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Չամբուրգ, Գերմանիա)
- Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Սուշել ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Վշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
- Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Կարին ԼԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
- Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
- Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
- Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
- Գարիկ ԲԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
- Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(2), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 480 էջ:
Scientific Artsakh, № 1(2), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 480 pages.
Научный Арцах, № 1(2), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 480 страниц.

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 1-ին համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Բելառուսի Հանրապետությունը, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Շվեյցարիան և Ռուսաստանի Դաշնությունը ներկայացնող 50 անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքերը:

In the first issue of the «Scientific Artsakh» journal in 2019 the works on topical issues of social sciences by 50 well-known and young scientists representing Republic of Armenia, Republic of Artsakh, Republic of Belarus, the Islamic Republic of Iran, Poland, Switzerland and the Russian Federation are published.

В первом номере за 2019-ый год журнала «Научный Арцах» опубликованы работы по актуальным проблемам общественных наук, авторами которых являются 50 известные и молодые ученые, представляющие Республику Армения, Республику Арцах, Республику Беларусь, Исламскую Республику Иран, Польшу, Швейцарию и Российскую Федерацию.

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor
Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor
David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor
Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor
Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor
Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor
Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
Julietta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor
Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor
Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor
Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor
Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor
Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент
Мареk ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Гарик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Միլվա Մուրադյան. Ներգործական սեռի բայ-ստորոգյալների կապակցելիությունը տարբեր դասային խմբերի անուն-խնդիրների հետ.....335
Silva Muradyan. Relationship Possibilities of Transitive Verb-Pradicate with Noun-Objects of Various Class Groups

Сильва Мурадян. Сочетаемость возможности переходных предикативных глаголов с именными дополнениями различных классовых групп

Սիրանուշ Փարսադանյան. Հովհաննես Վանանդեցու «Կերակուր քահանայից» գործը.....343

Siranush Parsadanyan. «Kerakur Kahanayic» («Food For Priests») by Hovhannes Vanandetsi
Сирануш Парсаданян. Работа Ованеса Ванандеци «Пища для священников»

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ, HISTORY, ИСТОРИЯ

Գրիգոր Բալասանյան. Խորհրդային Ռուսաստանում հայառի գրասեյակների գործունեության պատմությունից (1923-1927թթ.).....350

Grigor Balasanyan. From The History Of Armentrade Branches' Activities In Soviet Russia 1923-1927yy

Григор Баласанян. Из истории деятельности отделений Арменторга в Советской России (1923-1927 гг.)

Արման Եղիազարյան. Սոցիալ-դեմոկրատ հնչական կուսակցության գործունեության հիմնական ուղղությունները 1920-1930-ական թթ.....359

Arman Yeghiazaryan. The Main Activity Directions of the Social Democrat Hunchakian Party in the 1920-1930s

Арман Егиазарян. Основные направления деятельности Социал-демократической Гнчакской партии в 1920-1930-х годах

Մելիք Հովսեփյան. Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապի կոմիտեն և եգիպտահայ համայնքը 1964-1985թթ.....372

Melik Hovsepyan. The Committee for Cultural Relations With Armenians of the Diaspora and the Armenian Community of Egypt in 1964-1985

Мелик Овсепян. Комитет по культурным связям с армянами диаспоры и армянская община Египта в 1964-1985 годах

Սերգեյ Մանվելյան. Հայկական հարցի վերաբացումը. հայկական բարենորոգումների ծրագիրը Հովհաննես Արշարունի պատրիարքի օրոք (1911-1913թթ.).....382

Sergey Manvelyan. Evolution of Armenian Issue: Armenian Reforms Program During the Terms of Patriarch Hovhannes Arsharuni (1911-1913)

Сергей Манвелян. Развитие Армянского вопроса: программа армянских реформ при патриархе Ованесе Аршаруни (1911-1913 гг.)

**ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏ ԶՆՉԱԿՅԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒԼԵՒԹՅԱՆ ԶԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
1920-1930-ԱԿԱՆ ԹԹ.***

ՀՏԴ 93/94(479.25)

ԱՐՄԱՆ ԵՐԻԱԶԱՐՅԱՆ

*ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի սփյուռքագիտության ամբիոնի վարիչ,
պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ,
բ.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
armanyeqhiazaryan@ysu.am*

Հոդվածի նպատակը 1920-1930-ական թթ. Սոցիալ-դեմոկրատ հնչակյան կուսակցության (հետայսու՝ ՍԴՀԿ) գործունեության հիմնական ուղղությունների լուսաբանումն է: Խնդիր է դրվել բացահայտելու կուսակցության դիրքորոշումը հորհրդային Հայաստանի ու Կոմունիստական ինտերնացիոնալի (հետայսու՝ Կոմինտերն) նկատմամբ, հարաբերությունները Հայաստանի օգնության կոմիտեի հետ, ինչպես նաև սփյուռքյան օրակարգի հիմնական սկզբունքները:

Հետապոտության հիմքում պատմական (պատմածագումնաբանական) ու տրամաբանական մեթոդներն են, որոնցից առաջինի կիրառմամբ ներկայացվել ու լուսաբանվել են ՍԴՀԿ-ի քաղաքական նոր աշխարհընկալումը, դրա ծագումը, պարզացումը և վերջնարդյունքը 1930-ականների ավարտին, իսկ երկրորդի կիրառմամբ՝ առնչվող իրադարձությունների ներքին բնույթը:

Լուսաբանված է այն իրողությունը, որ 1920-ական թթ. սկզբին ՍԴՀԿ-ն կանգնել էր բարդ իրադրության առաջ, քանի որ աշխարհաքաղաքական ու ներազգային նոր իրավիճակի պայմաններում անհրաժեշտություն էր առաջացել վերադիրքավորվելու և ճշտելու սեփական դիրքորոշումը մի կողմից՝ Հայաստանի նոր իշխանությունների, մյուս կողմից՝ սփյուռքի և այնտեղ գործունեություն ծավալող մյուս կուսակցությունների նկատմամբ:

Հիմնավորված է, որ ՍԴՀԿ-ի սփյուռքյան օրակարգը կախյալ փոփոխական էր հորհրդային Հայաստանի հետ հարաբերություններից, որոնց առաջնություն էր տրված:

Փաստված է այն իրողությունը, որ ՍԴՀԿ-ի հարաբերությունները Հայաստանի օգնության կոմիտեի հետ աստիճանաբար մտել են փակուղի և դարձել թշնամական, որի հետևանքով ՍԴՀԿ-ն ողջունում էր այդ կառույցի լուծարումը:

Բանալի բառեր՝ ՍԴՀԿ, գործունեություն, ընդհանուր պատգամավորական ժողով, հորհրդային Հայաստան, սփյուռք, գաղթավայրեր, Հայաստանի օգնության կոմիտե, մարքսիզմ, կոմինտերն, քաղաքական ուղեգիծ, սփյուռքյան օրակարգ:

ՍՈՒՏԵ. ՍԴՀԿ-Ն ՆՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Առաջին համաշխարհային պատերազմից հետո և հատկապես 1920-ական թթ. սկզբին ՍԴՀԿ-ն հայտնվել էր ծանր վիճակում: Նախ՝ մինչև 1924թ. հնարավոր չէրվում գումարել նոր ընդհանուր պատգամավորական ժողով (հետայսու՝ համագումար)⁶²³

** Հոդվածը ներկայացվել է 12.05.2019թ., գրախոսվել՝ 16.05.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 17.06.2019թ.:
⁶²³ Վերջինը գումարվել էր 1913թ.:*

ստեղծված պայմաններում կուսակցության ուղեգիծը ճշտելու համար, իսկ նոր պայմանները էականորեն տարբերվում էին նախապատերազմյանից.

ա. գոյություն ունեւ հայկական պետություն՝ ի դեմս Հայաստանի խորհրդային հանրապետության,

բ. սկսում էր ձևավորվել արդի հայկական սփյուռքը՝ որպես ցեղասպանության հետևանք,

գ. Խորհրդային Հայաստանում միակուսակցական համակարգի հաստատումից հետո ՍՂՀԿ-ն պարտադրված էր որդեգրելու բացառապես սփյուռքյան գործունեություն:

Առաջին պարագայում ՍՂՀԿ-ի ընտրությունը թեև միանշանակ էր, սակայն էականորեն կապված էր Կոմունիստական ինտերնացիոնալին (Կոմինտերն)⁶²⁴ միանալու՝ կուսակցության առաջնային ծրագրի հետ: Այդ կապը հույժ էական էր, քանի որ Կոմինտերնի մոտեցումը ՍՂՀԿ-ին սկզբում ևս միանշանակ էր՝ պահանջելով կուսակցության ըստմանյա միացում տարբեր երկրների կոմունիստական կուսակցություններին, հետևաբար նաև՝ փաստական լուծարում: ՍՂՀԿ-ում մերժում էին վերջին հնարավորությունը, սակայն կտրուկ մերժումն էլ իր հերթին կարող էր բերել հակադրության: Ուստի ՍՂՀԿ-ի ղեկավարները ճիշտ համարեցին շարժվել համոզման եղանակով՝ հիմնավորելով կուսակցության ինքնուրույն գոյությունը շարունակելու անհրաժեշտությունը: Հակառակ դեպքում կուսակցությունը կարող էր ընկալվել որպես խորհրդային կարգերի հակառակորդ, ինչն էլ հղի էր Խորհրդային Հայաստանի հետ կապերի խզման հեռանկարով:

1920-ական թթ. նշվածն այնքան մեծ տեղ էր զբաղեցնում ՍՂՀԿ-ի կյանքում, որ գործունեության բուն օբյեկտը՝ ձևավորվող արդի սփյուռքը և այնտեղ կուսակցության դերի ու անելիքի հարցերը, մոլվել էին երկրորդ պլան՝ ածանցվելով քաղաքական առումով գլխավոր ընտրությունից:

Ա. ՍՂՀԿ-Ն, ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՈՒ ԿՈՄԻՆՏԵՐՆԸ

Մինչև 1924թ. ՍՂՀԿ-ի գործունեությունն ամբողջությամբ տեղայնացվել էր ըստ առանձին երկրների կուսակցական մարմինների, քանի որ 1913թ. տեղի ունեցած 7-րդ համագումարի ընտրած ղեկավար մարմնի՝ կենտրոնական վարչության լիազորություններն ավարտվել էին, իսկ նոր համագումար չգումարվելու պայմաններում չկային փաստորեն ո՛չ նոր պայմաններից բխող համակուսակցական ուղեգիծ և ո՛չ էլ ղեկավար մարմին: Եվ միայն 1924թ.-ին՝ 11 տարվա ընդմիջումից հետո, ի վերջո տեղի ունեցավ ՍՂՀԿ-ի 8-րդ համագումարը, որը քննարկեց ապագա գործունեության ուղղությունները⁶²⁵: Ժողովից հետո՝ արդեն 1925թ.-ին, ՍՂՀԿ-ի կենտրոնական վարչությունը մի շրջաբերական է հղում կուսակցական մարմիններին՝ ներկայացնելով համագումարի հիմնական բանաձևերը ապագա գործունեության վերաբերյալ: Խորհրդային Հայաստանը ներկայացվում էր որպես «նպատակի իրականացում», «մեր յոյսերուն միակ կռուան», «մեր գոյութեան ու փրկութեան միակ խարիսխ», «մեր պահանջները բաւարարելու և մեր իրաւունքները արժեցնելու ...գլխաւոր ազգակ», որին հարկ էր նվիրվել բոլոր ուժերով՝ «զայն աշխարհի չորս կողմերը ցրուած աստանդական հայ աշխտաւորութիւնը իր մէջ ամփոփելու վիճակին հասցնելու» համար⁶²⁶: Որոշվել էր անվերապահորեն կանգնել Խորհրդային

⁶²⁴ Աշխարհի տարբեր պետությունների կոմունիստական կուսակցությունները միավորող միջազգային կազմակերպություն(1919-1943 թթ.), որի կենտրոնը Մոսկվայում էր:

⁶²⁵ Տե՛ս «Պատմություն Ա. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, Պեյրուք, 1962, էջ 513-514:

⁶²⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 514, 516:

Հայաստանի կողքին՝ «ամեն միջոցով ու եղանակով սատարել անոր բարգաւաճումին ու վերաշինութեանը և կապել գաղութահայ աշխատաւորութիւնը բարոյական, գաղափարական ու տնտեսական կապերով Մայր Հայրենիքին»⁶²⁷: Պետք էր աջակցել, որ Խորհրդային Հայաստանը այնքան բարգավաճի, որ կարողանա ընդունել ու տեղավորել աշխարհում ցրված «աստանդական հայ աշխատաւորութիւնը»⁶²⁸: Ասված էր նաև, որ նախկինում հակասությունները ջլատել, կազմալուծել ու բարոյալքել են կուսակցությունը, բայց կենտրոնական վարչությունը լիահույս էր, որ բոլորի ուժերի մեկտեղումով հնարավոր կլինի հաղթահարել դրանք⁶²⁹:

Նոր իրավիճակի պայմաններում ժողովը որոշեց Նորընտիր կենտրոնական վարչությանը հանձնարարել մշակելու ՍԴՀԿ-ի բոլոր շրջանների համար պարտադիր ընդհանուր ծրագիր և հիմնական կանոնագիր՝ հիմք ընդունելով կուսակցության ծրագիրը, «յեղափոխական մարքսիզմ»-ը և ժողովի ընդունած որոշումներն ու բանաձևերը⁶³⁰:

Նշվածի հիմամբ ակնհայտ է, որ ՍԴՀԿ-ի 8-րդ համագումարը կարևորագույն նշանակություն ունեցավ նոր իրադրության պայմաններում կուսակցության ուղեգիծը հստակեցնելու առումով:

Սակայն շուտով ՍԴՀԿ-ն առնչվեց նոր տարածայնությունների, որոնցից ամենաեականը Փարիզի կուսակցականների անջատ գործունեությունն էր: Վերջիններս բողոքում էին 8-րդ համագումարի գործելակերպի դեմ, քանի որ այն ընդունել էր խորհրդամետ քաղաքական ուղեգիծ՝ առանց հաշվի առնելու խորհրդահայ ղեկավարների ու Հայաստանի օգնության կոմիտեի ընդգծված հակահնչակյան գործելակերպը: Մասնավորապես նրանց վրա ծանր ազդեցություն էր թողել Ա.Մյասնիկյանի կարծիքն այն մասին, որ «շատ չանցած, Սապահների և Եղիկեանների (ՍԴՀԿ-ի ղեկավար գործիչներ-Ա.Ե.) դիակների վրայով Հնչակեան բանուորներն ու գիւղացիները դէպի Գ. Ինթերնացիոնալ (Կոմիստերն-Ա.Ե.) պիտի գան»⁶³¹:

Այդ առումով պետք է փաստել, որ 1920-ական թթ. սկիզբը ՍԴՀԿ-ի համար նաև կարևոր ընտրության տարիներ էին: Խնդիրն այն է, որ բանակցություններ էին ընթանում Կոմիստերնի հետ՝ վերջինիս միանալու հետ կապված⁶³²: Ակնհայտ է, որ խորհրդային իշխանությունների վերաբերմունքը ՍԴՀԿ-ի հանդեպ էականորեն տարբերվում էր հայկական մյուս կուսակցությունների նկատմամբ վերաբերմունքից: Խնդիրն այն է, որ Հայաստանի Հանրապետության խորհրդայնացումից հետո ՍԴՀԿ-ում համարում էին, որ կուսակցությունը, ի բնե լինելով մարքսիստ, «բնականօրեն մեկ թելը կը կազմեր սոցիալիստական այն շարժումին, որ կը ներշնչուէր Կոմիստերնի կողմէ»⁶³³: Ուստի կուսակցության ղեկավարությունը, 1922թ.-ից սկսած, կապի մեջ էր մտել Կոմիստերնի գործադիր կոմիտեի նախագահության հետ՝ նրան ներկայացնելով ՍԴՀԿ-ի մասին հիմնարար տեղեկություններ և ակնկալելով համագործակցություն՝ ներառյալ կուսակցության հավաքական (կոլեկտիվ) անդամությունը Կոմիստերնին: 1922-1923թթ. ՍԴՀԿ-ի և Կոմիստերնի միջև տեղի են ունեցել բանակցություններ, որոնց առկայությունն իսկ (չհաշված բանակցությունների առարկան) սրել էր ներկուսակցական հարաբերությունները⁶³⁴: Կոմիստերնի գործադիր կոմիտեի նախագահությունը 1923թ. փետրվարի 5-ի գրությամբ ընդունում էր իր և ՍԴՀԿ-ի գաղափարաբանական հարազատության իրողությունը, սակայն անընդունելի էր

⁶²⁷ Նույն տեղում, էջ 516:

⁶²⁸ Նույն տեղում, էջ 517:

⁶²⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 514, 516:

⁶³⁰ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 517:

⁶³¹ Նույն տեղում, էջ 519:

⁶³² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 496-498:

⁶³³ Նույն տեղում, էջ 497:

⁶³⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 496-497:

համարում կոմիստերնի կազմում ՄԴԻԿ-ի ինքնուրույնության պահպանումը և կուսակցության առաջ պայման էր դնում՝ մաս առ մաս միանալու տարբեր երկրների տեղական կոմունիստական կուսակցություններին⁶³⁵: Թեև ՄԴԻԿ-ում այդ պայմանը համարվում էր անընդունելի⁶³⁶, սակայն բանակցությունները շարունակվում էին⁶³⁷:

Այդ ժամանակ ՄԴԻԿ-ի ներսում ձևավորվել էր ընդդիմություն Ֆրանսիայի «Նոր երկիր» պարբերականի խմբագիր Գ.Եղիկյանի գլխավորությամբ, որն այդ դիրքերում մնաց շուրջ 15 տարի, և որը ՄԴԻԿ-ի այդ շրջանի ղեկավարներից որոշներին համարում էր «Ստալինից աւելի բոլշեվիկ»⁶³⁸: Ըստ Գ.Եղիկյանի՝ կուսակցության շրջանակներից շատերի կամքին հակառակ հենց այդ ղեկավարներն էին, որ գնացին բոլշևիկների հետ դաշինքի, մասամբ նաև՝ միության⁶³⁹: Արդեն 1930-ականների կեսերին նա գրում էր, որ բոլշևիկների հետ համագործակցող կուսակցականները նշում էին, թե կատարում են 1934թ.-ին տեղի ունեցած 9-րդ համագումարի որոշումը, իսկ վերջինս հիմնականում իրականացնում էր բոլշևիկների հետ սերտ դաշինքի կողմնակից երկու հնչակյանների՝ Սիրվարդի ու Ջագիկյանի կամքը՝ հավատարիմ մնալու խորհրդային Չայաստանի քաղաքական ուղեգծին⁶⁴⁰:

Ակնհայտ է, որ բանակցությունները Կոմիստերնի հետ խորհրդային իշխանությունների ընկալման մեջ գաղթաշխարհի մյուս քաղաքական ուժերի համեմատ ՄԴԻԿ-ին դնելու էին այլ հարթության վրա՝ համապատասխան պահանջներով: Ուստի Կոմիստերնի մեջ չտարրալուծվելու և ինքնուրույն գոյություն պահպանելու որոշումով ՄԴԻԿ-ն սկզբնապես հայտնվելու էր խորհրդահայ գործիչների և, մասնավորապես Ա.Մյասնիկյանի հարվածների տակ:

Այդ պայմաններում ՄԴԻԿ-ն տարբեր երկրներում կոմունիստական կուսակցություններին չձուլվելու և անկախ գործելու սեփական իրավունքն ու տարբեր երկրների տեղական կոմունիստական կուսակցություններին չմիանալու որոշումը հիմնավորում էր այն իրողությամբ, որ դեռ կենդանի էր հայ դատը, իսկ արևմտահայ զանգվածները ցրված էին աշխարհում՝ կանգնած ծուլման ու անհետանալու վտանգի առաջ: Ուստի ՄԴԻԿ-ն, «դասակարգային պայքարը շարունակելով բոլոր երկիրներու պրոլետարիատին հետ, ... ստիպուած էր մնալ ինքնուրոյն և անկախ դիրքի մէջ, կարենալ հետապնդելու համար Թուրքիոյ և այլուր ունեցած զուտ հայ ազգային իրաւունքները»⁶⁴¹: Զետագայում 1930-ական և 1950-ական թթ.-ին, ՄԴԻԿ-ի ներկայացուցիչները դարձյալ անհրաժեշտ էին համարում հիմնավորելու կուսակցության գոյության իրավունքը: 1930-ական թթ.-ի այդ իրողությունն արտացոլվեց կուսակցության ծրագրում, որում ասված էր, թե տարբեր երկրներում ցրված հայության ծանր վիճակը, գաղթավայրերի հայ աշխատավորությանը «անդեկավար չձգելու» և նրան ազգայնական ուժերի ազդեցությունից հեռու պահելու հրամայականը պարտավորեցնում են ՄԴԻԿ-ին պահպանելու իր գոյությունն ու կազմը⁶⁴²: Նույնիսկ 1950-ական թթ.-ին ՄԴԻԿ-ի գոյության անհրաժեշտությունը հիմնավորվում էր շուրջ մեկուկես միլիոն սփյուռքահայության գաղափարական

⁶³⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 498-499:

⁶³⁶ Զամապատասխան որոշում ընդունեց ՄԴԻԿ-ի 8-րդ համագումարը: Տե՛ս նույն տեղում, էջ 517:

⁶³⁷ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 503:

⁶³⁸ Եղիկյան Գ., Փաստաթուղթեր հնչակեաններու գործունեութենէն (իմ յիշողութիւններից), «Հայրենիք» ամսագիր, 1950, թիւ 1, էջ 63-64:

⁶³⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 63, 69:

⁶⁴⁰ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 69, «Պատմութիւն Ա. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 522:

⁶⁴¹ «Պատմութիւն Ա. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ, էջ 519:

⁶⁴² Տե՛ս «Ծրագիր Ա. Դ. հնչակեան կուսակցութեան», Բարիզ, 1931, էջ 63:

դաստիարակությամբ և հետադիմական ուժերի դեմ պայքարելու անհրաժեշտությամբ⁶⁴³:

Մինչև 1930-ական թթ.-ի կեսերը Կոմիստերնի հետ հարաբերություններն այդպես էլ հանգուցալուծում չունեցան: Միայն 1935թ.-ին Կոմիստերնի ղեկավարների հետ ի վերջո համաձայնություն կայացվեց, որ ՍԴԻԿ-ն պահպանում է իր ինքնուրույն գոյությունը, բայց ամենուր գործակցում է կոմունիստական կուսակցությունների հետ՝ նրանց հետ կազմելով ընդհանուր ճակատ՝ պաշտպանելու Խորհրդային Միությանը և պայքարելու ֆաշիզմի ու պատերազմի դեմ⁶⁴⁴: Իր կողմից Կոմիստերնի ղեկավարությունը պայման էր դնում, որ կոմունիստական կուսակցությունից խորհրդակցական ծայնով ներկայացուցիչներ ընդգրկվեն ՍԴԻԿ-ի ղեկավարության և խմբագրական աշխատանքների մեջ, անդամական ժողովներում, ինչպես նաև չարգելի հնչակյանների մուտքը կոմունիստական կուսակցություն⁶⁴⁵:

1934թ.-ին գումարված ՍԴԻԿ-ի 9-րդ համագումարը որոշեց հավատարիմ մնալ Խորհրդային Չայաստանի քաղաքական ուղեգծին⁶⁴⁶: Ավելին, ՍԴԻԿ-ի վերստին հրատարակվող «Հնչակ» պաշտոնաթերթը, անդրադառնալով Խորհրդային Չայաստանի նկատմամբ վերաբերմունքին, 1935թ.-ի համարներից մեկի խմբագրականը վերնագրել էր «Ամուր փարինք Խորհրդային Չայաստանին», որն ավարտվում էր «...իսկ մենք աւելի ամուր փարինք մեր միակ փարոսին – ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ու անոր այլեժածան ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՕՇԻՆ...» կոչով⁶⁴⁷: Ավելին, ՍԴԻԿ-ի պաշտոնաթերթը նաև ծոն է հրատարակում՝ նվիրված Խորհրդային միությանը՝ պատրաստակամություն հայտնելով պատերազմելու նրա թշնամիների դեմ.

«Խորհրդային Միութի՛ն, սոսկավիթխար եւ հուժկու,
Կը սարսափին պուրժուաներն զօրութենէդ ահարկու,

Իսկ թէ խուժեն օր մը վրադ թշնամիներդ դաւադիր,

Պիտի մըխէ՛նք մեր սուրերն անոնց սիրտին մէջ պատիր...»⁶⁴⁸:

Սյուս կողմից կուսակցության պաշտոնաթերթը ծոն էր նվիրում նաև Վ. Լենինին և նրա գործը շարունակող Ի. Ստալինին.

«Յոգիդ անմահ ու անյաղթ, պիտի ապրի՛ միշտ, Լենին՛ն,

Որպէս դրօշ կը տանի, կտակդ յառաջ, Ստալին...»⁶⁴⁹:

Պատահական չէ, որ նման պայմաններում ՍԴԻԿ-ին հարկ եղավ պայքարելու շրջանառվող այն լուրերի դեմ, թե կուսակցությունը ձուլվել է կոմունիստական կուսակցությանը⁶⁵⁰:

Խորհրդային Չայաստանի քաղաքական ուղեգծին ՍԴԻԿ-ի ղեկավարների հավատարմությունը արտահայտվեց նույնիսկ 1937թ.-ին, երբ սփյուռքի՝ հատկապես ՅՅԴ-ին պատկանող լրատվամիջոցները բարձրաձայնում էին տեղի ունեցող բռնաճնշումների մասին. ՍԴԻԿ-ի մամուլի միջոցները բռնեցին դրանց անհրաժեշտությամբ հիմնավորելու դիրք: Օրինակ՝ Բեյրութի «Արարատ» թերթի 1937թ.-ի վերջին համարներից մեկը «Չայաստանի մաքրագործումներեն» խորագրով խմբագրականում այդ «մաքրագործումներ»-ը համարում էր պարզապես անհրաժեշտ միջոցառումներ. «Չայաստանի մեջ պատժուած են զեղծումներ ընողները, ...և այդ

⁶⁴³ Տե՛ս «Երիտասարդ Չայաստան», 17.12.1957 (խմբագրական):

⁶⁴⁴ Տե՛ս «Պատմություն Ա. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 522-523:

⁶⁴⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 523:

⁶⁴⁶ Նույն տեղում, էջ 522:

⁶⁴⁷ «Հնչակ» ամսաթերթ, կեդրոնական օրկան Սօցիալ դեմօկրատ հնչակեան կուսակցութեան, 1935, թիւ 2 (փետրուար), խմբագրական:

⁶⁴⁸ Նույն տեղում:

⁶⁴⁹ Նույն տեղում, 1936, թիւ 14 (փետրուար):

⁶⁵⁰ Նույն տեղում:

պատիժը առայժմ եղած է թեթեւ...: ...Բայց վաղը երբ յայտնի ըլլայ թե այդ գեղծումները մեծ են, պետութեան և կամ Ազգի օրգանիզմը կը քայքայեն, ի՞նչ վերաբերմունք պետք է ցուցնել ատոնց հանդէպ: ...Յայաստանի վերաբերմունքը շատ պարզ է, որքան մեծ է յանցանքը, այնքան մեծ է պատիժը. իսկ գալով յանցագործին՝ **որքան բարձր պաշտօնի վրայ կը գտնուի յանցագործը, այնքան անողոք կը լինի պաշտօնը:** ...Ահա նմոյշ մը, որ ցոյց կուտայ ուղիղ ճամբան, ուր կը դիմէ Յայաստանը, հաստատուն հողը, որի վրայ ոտք կը դնեն Յայաստանում»⁶⁵¹:

1938թ., երբ արդեն ակնհայտ էին խորհրդային միութեան միութեան տիրող բռնաճնշումների սարսափելի հետևանքները, «Յնչակ»-ը շարունակում էր դրանցում դրական մասնիկ տեսնել. «Մեր հայրենիքի - խորհրդային Յայաստանի մէջ պատահած դէպքերը ոչ միայն մագի չափ ազդած չեն երկրի անկախութեան, յառաջդիմութեան, ժողովուրդի ստեղծագործող տրամադրութեանց վրայ, այլ, ընդհակառակը, վնասարարներու տրուած պատիժը, իրենց պարտականութեանց մէջ թերացող պաշտօնեաներու հասցէին եղած խիստ քննադատութիւնները անելի խորացուցած են ժողովուրդին հաւատքը դէպի խորհրդային իրաւակարգը եւ անոր արդարադատութիւնը»⁶⁵²:

Ակնհայտ է, որ ՄԴԿ-ի գործակցությունը խորհրդային Յայաստանի հետ բոլորովին այլ մակարդակի էր՝ կապված նաև կոմունիստական կուսակցության հետ վերազգային հարթության վրա եղած լայն համագործակցության հետ: Սակայն պետք է հիշել, որ խորհրդային իշխանությունների համար ՄԴԿ-ն երբեք էլ չընկալվեց որպէս գաղափարաբանորեն հարազատ հոսանք, այլ որպէս մանրբուժուական կուսակցություն, որն, ըստ անհրաժեշտության, որոշ երկրներում կարող էր համագործակցել առաջադիմական ուժերի հետ, իսկ որոշ երկրներում՝ հեռու մնալ նրանցից⁶⁵³: ՄԴԿ-ն, հանդիսանալով մարքսիստական կուսակցություն, բացառապէս հայկական խնդիրների վրա կենտրոնանալու պատճառով ևս հաճախ քննադատվում էր խորհրդային գործիչների կողմից⁶⁵⁴:

Բ. ՄԴԿ-Ն ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՍԻՏԵՆ

1920-ական թթ. սկզբին գաղթաշխարհում դերակատարություն ունեցող կազմակերպությունների գործունեության առանցքում հայտնվեց խորհրդային Յայաստանի նկատմամբ վերաբերմունքի ընտրության հարցը: ՄԴԿ-ն ևս ի սկզբանե ստիպված եղավ ընտրել՝ միանշանակորեն հօգուտ խորհրդային Յայաստանի⁶⁵⁵:

Յայաստանի առաջին Յանրապետության շրջանում ՄԴԿ-ն պաշտպանում էր այն: Կուսակցության ականավոր գործիչ Ս. Սապահ-Գյուլյանը գրում էր, որ առկա անկախ հայոց պետությունն առաջացել է մեր արյան գնով և ողջ հայության զավակն է: Այն հարկավոր է պահել ու զարգացնել⁶⁵⁶:

Բայց դա չի անգարեց, որ ՄԴԿ-ն ողջունի ՀՀ-ի խորհրդայնացումը և նաև որոշակի մասնակցություն ունենա դրանում: Ըստ ՄԴԿ-ի գաղափարաբանների՝

⁶⁵¹ «Արարատ» քաղաքական օրաթերթ, Բեյրութ, 24.12.1937:

⁶⁵² «Յնչակ», 1938, թիւ 1 (յունվար), էջ 2:

⁶⁵³ Տե՛ս Խորշոռյան Լ., Սփյուռքահայ կուսակցությունները ժամանակակից Ետապում, Ե., հրատ., 1964, էջ 221-223:

⁶⁵⁴ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 232-234:

⁶⁵⁵ Տե՛ս «Պատմութիւն Ս. Դ. Յնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 496-498, էջ 497:

⁶⁵⁶ Տե՛ս «Երիտասարդ Յայաստան», 15.09.1920:

«1920թ. նոյեմբերի 29-ին հնչակեան ուժերու մասնակցութեամբ Յայաստանը դարձաւ Խորհրդային երկիր»⁶⁵⁷:

Նշվեց, որ կուսակցությունը սկզբնապես չկարողացավ կատարել նոր պայմաններում սեփական տեղի ու դիրքի ընտրությունը: Այդ ընտրության ծանրությունն ընկավ հնչակյան տեղական կազմակերպությունների վրա: Մասնավորապես, երբ 1921թ. ստեղծվեց Յայաստանի օգնության կոմիտեն (հետայսու՝ ՅՕԿ), այնուհետև դրա ներկայացուցիչները ժամանեցին ԱՄՆ՝ տեղում ՅՕԿ-ի մասնաճյուղը հիմնելու, ՄԴՅԿ-ի Ամերիկայի շրջանի վարիչ մարմինն իր մասնաճյուղերին հանձնարարեց «Լծակցիլ և գործակցիլ Յայրենիքի Օգնութեան Կոմիտեին»⁶⁵⁸: Սիրիայում նույնպես ՄԴՅԿ-ն նախաձեռնեց իրապարակային բանախոսություններ՝ ՅՕԿ-ի մասին տեղի հայությանը լավագույնս տեղեկացնելու համար⁶⁵⁹: Եգիպտոսում ՄԴՅԿ-ն աջակցում էր ՅՕԿ-ի մասնաճյուղերի ստեղծմանը: 1925թ. ՄԴՅԿ-ի Եգիպտոսի շրջանային ժողովի դիվանը հանձնարարում էր ստորակա մարմիններին՝ ստանձնելու երկրի գլխավոր քաղաքներում ՅՕԿ-ի մասնաճյուղեր ստեղծելու նախաձեռնությունը՝ ՅՕԿ-երը համարելով հայրենիքի հետ կապի ամենավստահելի օղակները⁶⁶⁰: Փաստորեն համագումարի (որին վերապահված էր կուսակցության ուղեգծի ընտրության առաքելությունը) գումարման անհնարինության պայմաններում տեղական հիմնական կառույցներն ընտրեցին ՅՕԿ-երի հետ համագործակցության ճանապարհը:

Սակայն ինչպես և ՌԿԿ-ի պարագայում, խորհրդահայ իշխանությունները վերապահ վերաբերմունք ունեին սփյուռքահայ՝ իրենց նկատմամբ նույնիսկ բարեկամական վերաբերմունք ունեցող քաղաքական նաև մյուս հոսանքների նկատմամբ⁶⁶¹: ԱՄՆ-ում ՅՕԿ-ի մասնաճյուղը հիմնադրելու առաքելությամբ պատվիրակությամբ այնտեղ շրջագայող խորհրդահայ գործիչ Գ. Վարդանյանը⁶⁶², որ, ի դեպ, նախկին հնչակյան էր, ՄԴՅԿ-ի՝ Ամերիկայի շրջանի վարիչ մարմնի հետ համագործակցելուց խուսափեց, թեև հենց նրա ներկայությունը անչափ ոգևորել էր տեղի հնչակյաններին: Ավելին, Գ.Յարությունյանն ամենուր տարածում էր, որ Խորհրդային Յայաստանի ստեղծումով ՄԴՅԿ-ի կարիքն այլևս վերացել է, քանի որ դրանով իրականացվել են կուսակցության թե՛ մոտակա և թե՛ հեռակա նպատակները⁶⁶³: Այդ ժամանակ խորհրդահայ պատվիրակությունը ԱՄՆ-ում ստեղծեց ՅՕԿ-ի մասնաճյուղերի կենտրոնական վարչություն՝ կազմակերպության մասնաճյուղերի տեղական ցանցը ղեկավարելու համար⁶⁶⁴: ՄԴՅԿ-ում կուսակցության ԱՄՆ-ի և Կանադայի կառույցների թուլացումը հաճախ վերագրում են հենց Գ.Վարդանյանի վերոհիշյալ հայտարարություններին: Մասնավորապես այդ շրջանում տեղի հնչակյանները լքում էին կուսակցությունն ու միանում ՅՕԿ-երին, որի հետևանքով ՄԴՅԿ-ի Դեթրոյթի մասնաճյուղի 320 անդամներից մնաց 35-ը, Սենթ Լուիզի մասնաճյուղի 70 անդամներից՝ 6-ը, Ռեյսինի մասնաճյուղի 110 անդամներից՝

⁶⁵⁷ «Յիսնամեակ Սօց. դեմոկրատ Յնչակեան կուսակցութեան (1887-1937)», Փրովիտենս, 1938, էջ 324:

⁶⁵⁸ «Պատմութիւն Ս. Դ. Յնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 500:

⁶⁵⁹ Տե՛ս «Պալթանեան մամուլ», Սօֆիա, Ա տարի, 7.11.1931, թիւ 36, էջ 2:

⁶⁶⁰ Տե՛ս Յայաստանի ազգային արխիվ (հետայսու՝ ՅԱԱ), ֆ. 1456, ց. 1, գ. 306, թ. 1:

⁶⁶¹ Տե՛ս Եղիազարյան Ա., Ռամկավար ազատական կուսակցության գործունեության հիմնական ուղղությունները 1920-ական թթ., «Յայգիտության հարցեր», 2018, թիվ 3, էջ 1-3:

⁶⁶² Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 257, թ. 21:

⁶⁶³ Տե՛ս «Պատմութիւն Ս. Դ. Յնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 500: Ի հետևանս ԱՄՆ-ում ՄԴՅԿ-ից հեռացած մի խումբ գործիչներ հիմնադրում են ՅՕԿ-ի Իսթ Սենթ Լուիզի մասնաճյուղը, որին միանում են կուսակցականներ ԱՄՆ-ի այլ քաղաքներից: Տե՛ս «Շինարար», Նյու Յորք, 1931, թիւ 4, էջ 28-29:

⁶⁶⁴ Տե՛ս «Շինարար», Նյու Յորք, 1931, թիւ 4, էջ 28-29:

16-ը, իսկ Բոսթոնի ու Կանադայի մասնաճյուղերն ընդհանրապես վերացան: Ընդհանուր առմամբ, ՅՕԿ-ի գործունեությունից տուժեց ՄԴՅԿ-ի 82 մասնաճյուղ⁶⁶⁵: Ըստ Ա.Կենդյանի՝ «Յնչակեան կուսակցութեան ցանած այս առաջին առողջ քաղաքականութեան սերմերուն յառաջացուցած ծիւրը (Խորհրդային Յայաստանի և ՅՕԿ-ի նկատմամբ վերաբերմունքը-Ա.Ե.), վերջէն եկող պաշտօնական ՅՕԿ-երը՝ փոխանակ ուճացնելու և զարգացնելու, իրենց սխալ և շիլ մեթոտներով սկան գոսացնել, կարծելով զաղափարատարած շինարար գործ կատարել»⁶⁶⁶:

Ուստի հույժ կարևորվել էր ՅՕԿ-ի հետ հետագա գործակցության բնույթի և, ընդհանրապես, այդ գործակցության անհրաժեշտության հարցը: 1932թ. ՄԴՅԿ-ի Ֆրանսիայի շրջանի պատգամավորական ժողովը քննարկեց ՅՕԿ-ի նկատմամբ դիրքորոշման հարցը: Ընդունված բանաձևով ՅՕԿ-ի խողովակը դարձյալ համարվում էր միակ իրական միջոցը՝ օգնելու Խորհրդային Յայաստանին, բայց միևնույն ժամանակ շարքային կուսակցականներին կոչ էր արվում հեռու մնալ «կեղծ ու պատիր ճամարտակութիւններէ»⁶⁶⁷: Իսկ ՄԴՅԿ-ի Ֆրանսիայի շրջանի 6-րդ պատգամավորական ժողովը, 1936թ. անդրադառնալով ՅՕԿ-երի խնդրին, ընդունում է բանաձև, ըստ որի՝ կուսակցությունը չի կարող հեռու մնալ Խորհրդային Յայաստանին օգնելու որևէ նախաձեռնությունից, բայց միևնույն ժամանակ պետք է փորձի ՅՕԿ-երը վերադարձնել իրենց բուն նպատակին⁶⁶⁸:

1933 թ. ՄԴՅԿ-ի Ամերիկայի շրջանի պատգամավորական ժողովը ՅՕԿ-ի հետ աշխատանքները շարունակելու նախապայման համարեց այն իր սկզբնական՝ Խորհրդային Յայաստանի վերաշինության աշխատանքներին աջակցելու նպատակին վերադարձնելը⁶⁶⁹:

Փաստորեն 1930-ական թթ. ՄԴՅԿ-ում համարում էին, որ ՅՕԿ-ը, ստեղծված լինելով Յայաստանի վերաշինության նպատակով, շեղվել է դրանից:

Տարիների ընթացքում ՅՕԿ-ի գործունեության նկատմամբ առաջացած վերաբերմունքն, ի վերջո, ՄԴՅԿ-ն արտահայտեց բաց նամակով: 1935թ. հուլիսյան համարում ՄԴՅԿ-ի «Յնչակ» պաշտոնաթերթը հրապարակեց «Վտանգաւոր լռութիւնը» վերնագրով խմբագրական-բաց նամակը՝ «Խորիր. Յայաստանի կառավարութեան ուշադրութեան» հղումով: Նամակում ասված էր, որ ՅՕԿ-երը հեռացել են իրենց նպատակից և չարիքի վերածվել՝ պառակտելով հայությունը, «որմէ օգտուողը եղած է միմիայն Դաշնակցությունը»: Ուստի կամ պետք է փակել ՅՕԿ-երը, կամ վերադարձնել ճշմարիտ ճանապարհի⁶⁷⁰:

Յայտնի է, որ 1930-ական թթ. երկրորդ կեսին Խորհրդային Միությունում սկիզբ առած բռնաճնշումներին զոհ գնացին նաև ՅՕԿ-ի ղեկավարները⁶⁷¹: Եվ ահա ՄԴՅԿ-ն ողջունում է տեղի ունեցածը. «...հայրենակցականներու⁶⁷², Պետական Կարմիր Խաչի⁶⁷³ և բազմաթիւ ցաւսիրտ հայերու արդար բողոքները հասած էին Երեւանի կառավարութեան ականջին, որոնց ի հետեւանք՝ հարկադրաբար առանձին հրամանագրով Խ.Յայաստանի կառավարութիւնը լուծեց ՅՕԿ-ը, հրացանազարկ

⁶⁶⁵ Տե՛ս «Պատմութիւն Ա. Դ. Յնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 500:

⁶⁶⁶ «Պալքանեան մամուլ», Սօֆիա, Ա տարի, 7.11.1931, թիւ 36, էջ 2:

⁶⁶⁷ ՅԱԱ, ֆ. 422, ց. 1, գ. 770, թ. 2-10:

⁶⁶⁸ Տե՛ս նույն տեղում, գ. 809, թ. 1-3:

⁶⁶⁹ Տե՛ս նույն տեղում, գ. 774, թ. 1:

⁶⁷⁰ Տե՛ս «Յնչակ», 1935, թիւ 7 (յուլիս):

⁶⁷¹ Տե՛ս ՅԱԱ, ֆ. 178, ց. 1, գ. 248, թ. 4-6: Տե՛ս նաև Մանուկյան Ա., Զաղաքական կյանքը Յայաստանում 1920-1940 թթ., Ե., 2002, էջ 137:

⁶⁷² Իմա՛ հայրենակցական միությունների:

⁶⁷³ ԱՄՆ-ում Խորհրդային Յայաստանին օգնություն ցուցաբերելու համար ռամկավար, հնչակյան և այսպես կոչված չեզոք հայ կանանց կողմից ստեղծված կազմակերպություն:

ընելով տարակարծութեան գլխաւոր պատասխանատուները»⁶⁷⁴: Այսինքն՝ ԶՕԿ-ի գործունեության շուրջ տարակարծությունների պատճառով հնչակյան կուսակցությունը սկզբունքորեն ճիշտ էր համարում նրա պատասխանատուների զնդակահարությունը: Խնդիրն այն է, որ ՄԴԶ-ում կարծում էին, որ «ԶՕԿ»-երը ...ահեղ հարուածներով կը փորձէին ջլատել Զնչակեան կաղնին»⁶⁷⁵: Նույն բանում մեղադրվում էին նաև Խորհրդային Զայաստանի ղեկավար գործիչները՝ Ա. Մյասնիկյանը, Ա. Կասյանը և Ա. Զովհաննիսյանը⁶⁷⁶:

1938թ. ՄԴԶ-ն ողջունում էր Խորհրդային Զայաստանում ԶՕԿ-ի և հրնթացս նաև Զայկական բարեգործական ընդհանուր միության ու Մեքսիկյան հիմնադրամի լուծարման որոշումը⁶⁷⁷: «Ուրախ ենք եւ սրտագին կը ծափահարենք Խորհրդային Զայաստանի կառավարութեան լուծարքի պատմական որոշումը», ասված էր «Զնչակ»-ի խմբագրականներից մեկում⁶⁷⁸: Բայց խմբագրականի հեղինակներին հետաքրքրում էր նաև, թե «...լուծարքէն վերջ ի՞նչ պիտի ըլլայ ԼՈՒԾԵԱԼԼԵՐՈՒ Վիճակն ու դերը գաղութահայ իրականութեան մէջ»⁶⁷⁹: Խնդիրն այն է, որ նրանք համարում էին, որ Խորհրդային Զայաստանը տվյալ պահին ճիշտ է վարվում, որ նախապատվություն չի տալիս սփյուռքահայ որևէ կազմակերպության, իսկ ԶՕԿ-երի ծախողումը կապում էին նախկինում սփյուռքի որոշակի կազմակերպությունների (ԶԲԸՄ, Մեքսիկյան հիմնադրամ) հետ գործակցությանը նախապատվություն տալու իրողության հետ⁶⁸⁰: Նման պայմաններում ԶՕԿ-երի լուծարումը համարվում էր խնդրի լավագույն լուծումը:

Գ. ՄԴԶ-Ի «ՍՓՅՈՒՌՅԱՆ» ՕՐԱԿԱՐԳԸ 1930-ԱԿԱՆ ԹԹ.

1920-ական թթ. ՄԴԶ-ի կազմում գործում էին Եգիպտոսի, Ամերիկայի, Բուլղարիայի, Սիրիայի, Ֆրանսիայի, Զունաստանի, Պարսկաստանի ու Կովկասի կուսակցական շրջանները⁶⁸¹: Այդ ժամանակ կենտրոնացած սեփական քաղաքական ուղեգծի ճշգրտման և Խորհրդային Զայաստանի հետ հարաբերությունների վրա՝ ՄԴԶ-ն հրաժարվում էր 1920-ական թթ. ԶՅԴ-ի կողմից պարբերաբար քննարկման դրվող գաղութային համագումարին մասնակցելուց, քանի որ այն չէր համապատասխանում Խորհրդային Զայաստանի ներքին ու արտաքին քաղաքականությանը⁶⁸²: Նույն կերպ մերժվում էր նաև որևէ գործակցություն այն կուսակցությունների ու կազմակերպությունների հետ, «որոնք պայթար կը մղեն և բացասական դիրք բռնած են Խ. Զայաստանի դէմ»⁶⁸³, նկատի ունենալով գլխավորապես ԶՅԴ-ն:

Վերջինիս, ինչպես նաև ՌԱԿ-ի նկատմամբ ընդգծված բացասական վերաբերմունքի պատճառն այն էր, որ նրանց ղեկավարները իբրև թե «կ'ուզէին լճացել, քայքայել Զնչակեան կուսակցութիւնը»⁶⁸⁴: ՌԱԿ-ի նկատմամբ նման վերաբերմունքի պատճառն ակնհայտորեն նաև այն էր, որ նրա ձևավորմանը

⁶⁷⁴ «Պատմութիւն Ա. Դ. Զնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 501:

⁶⁷⁵ Նույն տեղում, էջ 513:

⁶⁷⁶ Տե՛ս նույն տեղում:

⁶⁷⁷ Տե՛ս «Խորհրդային Զայաստան», 08.12.1937:

⁶⁷⁸ Տե՛ս «Զնչակ», 1938, թիւ 2 (փետրուար), էջ 3:

⁶⁷⁹ Նույն տեղում:

⁶⁸⁰ Տե՛ս նույն տեղում:

⁶⁸¹ Տե՛ս «Պատմութիւն Ա. Դ. Զնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 497,

518:

⁶⁸² Տե՛ս նույն տեղում, էջ 517:

⁶⁸³ Նույն տեղում:

⁶⁸⁴ Նույն տեղում, էջ 513:

մասնակցել էին Վերակազմյալ հնչակյանները (Ազատական կուսակցություն)⁶⁸⁵, որոնց ՄԴՅԿ-ում «հերձված» էին համարում⁶⁸⁶:

ՄԴՅԿ-ի դրությունը ծանր էր նաև 1930-ական թթ.: Մի կողմից՝ ներքին տարածայնությունները, մյուս կողմից՝ այլևայլ դժվարությունները (կյութական ու կազմակերպական) հանգեցրեցին նրան, որ 1933թ. ԱՄՆ-ում ձևավորվեց ժամանակավոր (առժամյա) կենտրոնական վարչություն, որը կապ հաստատեց բոլոր շրջանների (Ամերիկա, Եգիպտոս, Բուլղարիա, Ռումինիա, Սիրիա, Լիբանան) հետ՝ փորձելով հարթել հակասությունները⁶⁸⁷: Առժամյա կենտրոնական վարչությունը, հույսը դնելով հորհրդային Չայաստանի «յաղթական ընթացքին վրա», կարծում էր, որ ՄԴՅԿ-ն «իր թանկագին սկզբունքներու լոյսով և գիտակցութեան ճառագայթներով պետք է առաջնորդէ Սփիւռքի հայութիւնը և սատար հանդիսանայ Խ. Չայաստանի յառաջդիմութեան և բարձրացման»⁶⁸⁸: Նման պայմաններում 1934թ. տեղի ունենալիք ՄԴՅԿ-ի 9-րդ համագումարը պատմական առաքելություն ուներ՝ հաղթահարելու ներքին դժվարությունները և հորհրդային Չայաստանում սկիզբ առնող բռնաճնշումների պայմաններում ճշգրտումներ կատարելու կուսակցության ուղեգծում:

Չնայած ասվածին՝ Ֆրանսիայի Մարսել քաղաքում 1934թ. օգոստոսին տեղի ունեցած ՄԴՅԿ-ի 9-րդ համագումարում հիմնականում օրակարգային էին սփյուռքի խնդիրները: Հետաքրքրական է, որ ժողովը կուսակցությունը համարում էր «որպես հայ աշխատաւորութեան դասակարգային դաստիարակութեան նուիրուած միակ հայ կազմակերպութիւնը»⁶⁸⁹, որով էլ հիմնավորվում էր նրա սփյուռքյան հիմնական առաքելությունը՝ «պաշտպանել սփիւռքահայ աշխատաւոր զանգուածը»⁶⁹⁰: Ժողովը «Սփիւռքի հայերու ազատագրման հարցի» վերջնական լուծումը կապում էր համաշխարհային պրոլետարիատի հաղթանակի հետ⁶⁹¹:

Սփյուռքահայ այն կուսակցությունների ու կազմակերպությունների հետ, որոնք թշնամաբար են տրամադրված հորհրդային Չայաստանի նկատմամբ, մերժվում էր որևէ մասնակի կամ ընդհանուր գործակցություն, մինչդեռ հորհրդային Չայաստանի նկատմամբ բարեկամաբար տրամադրված կազմակերպությունների հետ գործակցությունը դիտվում էր որպես անհրաժեշտ պայման⁶⁹²:

Մյուս կողմից՝ կարևորելով գաղթավայրերի ու հորհրդային Չայաստանի միջև կապը՝ ՄԴՅԿ-ի պաշտոնաթերթ «Հնչակ»-ը կյութեր էր հրատարակում կուսակցության ու հորհրդային Չայաստանի միջև գաղափարական կապի վերաբերյալ՝ պնդելով, որ նրանք ունեն նույն աշխարհայացքը, ուստի հենց ՄԴՅԿ-ին էր վիճակված հանդիսանալու գաղթաշխարհի ու հորհրդային Չայաստանի միջև կապող օղակ: «Միև բոլոր կամուրջները ժամանակաւոր են», - պնդում էր պաշտոնաթերթը⁶⁹³:

1930-ական թթ. կեսին, երբ աշխարհը ցնցվում էր տնտեսական ճգնաժամից, հայրության տարբեր շրջանակներում քննարկվում էր վտանգված հայ գաղթականության հարցը: Խնդիրն այն է, որ տարբեր երկրներում ապաստանած հայ գաղթականները գրկվում էին աշխատանքից՝ դատապարտվելով սովի: Ուստի հայ իրականության մեջ խնդրի լուծումը երբեմն դիտարկվում էր զանգվածային քաղաքացիությունը, այն է՝ հայ գաղթականների կողմից զանգվածաբար բնակության

⁶⁸⁵ Տե՛ս Դարբինեան Ա., Չայ ազատագրական շարժման օրերեն (յուլեր 1890էն 1940), Ե., 2003, էջ 234-235:

⁶⁸⁶ Տե՛ս «Պատմություն Ա. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 520:

⁶⁸⁷ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 519-520:

⁶⁸⁸ Նույն տեղում, էջ 520:

⁶⁸⁹ Նույն տեղում, էջ 521:

⁶⁹⁰ Նույն տեղում, էջ 521:

⁶⁹¹ Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 521-522:

⁶⁹² Տե՛ս Նույն տեղում, էջ 522:

⁶⁹³ «Հնչակ», 1937, թիւ 11-12, էջ 8:

պետության քաղաքացիության ընդունումը⁶⁹⁴: ՄԴԻԿ-ում համոզված էին, որ դա խնդրի լուծում չէ, քանի որ տնտեսական ճնաժամը միջազգային երևույթ է և հարվածում է թե՛ քաղաքացուն և թե՛ ոչ քաղաքացուն. «Այս հիմնովին սխալ, ազգային տեսակետով վտանգավոր ուղիին մենք կը հակադրենք գերազանցապես հայրենասիրական, ազգաշէն եւ տնտեսական դաժան կացութենէն իսպառ փրկող միակ ուղին – ԶԱՆԳՈՒԲԾԱՅԻՆ ԳԱՂԹ ԴԵՊԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ լոզունգը»⁶⁹⁵: Ըստ որում այդ գաղթը մի կողմից՝ փրկություն էր աշխարհասփյուռ հայության համար, մյուս կողմից՝ խորհրդային Հայաստանի վերելքին նպաստող միջոցառում⁶⁹⁶:

1938թ. հուլիսին Փարիզում բացվեց ՄԴԻԿ-ի 10-րդ համագումարը: Մասնակցում էին Ամերիկայի, Բալկանների, Եգիպտոսի ու Լիբանանի պատգամավորները, թեև «կուսակցական պարտականութիւնները», ասել է՝ հանձնարարականներն ու նյութական պարտավորությունները, կատարել էին միայն Ամերիկայի ու Եգիպտոսի շրջանների վարիչ մարմինները⁶⁹⁷:

Ժողովը կուսակցությունը հռչակեց որպէս Կոմիւնտերնի համակիր կազմակերպություն՝ «կատարեալ անկախ դրութեամբ»⁶⁹⁸:

Հոյժ կարևոր էր ժողովի ընդունած հետևյալ բանաձևը. «Ի նկատի ունենալով, որ ժողովրդական քաղաքական շարժումներու զարկ տուող և բովանդակութիւն տուող, կեդրոնական ոյժը ներկայացնող կուսակցութեան մը մղած պայքարի յաջողութիւնը՝ առաւել կամ նուազ չափով պայմանաւորուած է նաև անոր գաղափարական ազդեցութեան ոլորտին մէջ գտնուող, զանգուածային ոյժերու կազմակերպուած արտայայտութիւնը հանդիսացող զանազան միութիւններու և կուսակցութեանց հաւաքական գործունեութեամբ՝ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Տասներորդ Համագումարը կ'որոշէ, որ Շրջանային Վարիչ Մարմինները և Գործադիր Ցանձնախումբերը ուժգին թափով պիտի աշխատին Կուսակցութեան ազդեցութեան ենթակայ մարզական, երիտասարդական, մշակութային և արիեստակցական միութիւններու ուժեղացման գործին՝ տուեալ շրջանի մէջ և տուեալ թոպէին՝ ազգային, քաղաքական և սոցիալական ճակատներուն վրայ Կուսակցութեան հետապնդած նպատակներուն և անոնց յաջողութեան համար կիրարկուող միջոցներուն ներդաշնակ գործունեութեամբ»⁶⁹⁹: Փաստորեն, նոր աշխարհամարտի շեմին ՄԴԻԿ-ն սեփական կառուցելու ամրապնդելու ու գաղափարաբանական դաշտն ընդարձակելու փորձեր էր ձեռնարկում և, ինչպէս մյուս սփյուռքահայ ազգային կուսակցությունները, դրանց հաջողության գրավականն էր համարում ուղեկից կազմակերպությունների հիմնումը կամ եղածների ամրապնդումը:

Ժողովը որոշեց նաև տարբեր երկրների հայկական ազգային իշխանությունների ու բարեսիրական միությունների հետ միասին աջակցել սփյուռքահայության նյութական վիճակի բարելավմանը, կրթական մակարդակի բարձրացմանն ու ազգային իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված ձեռնարկներին⁷⁰⁰:

1938թ. համաշխարհային պատերազմին ընդառաջ ՄԴԻԿ-ում կարծում էին, որ գաղութահայությանն ու խորհրդային Հայաստանին պաշտպանելու գլխավոր առաքելությունը ՄԴԻԿ-ինն է. «Այս աշխատանքը յեղափոխական գործ է, եւ այդ չի պատկանիր ո՛չ հայրենիքի դէմ զէնք բարձրացնող Դաշնակցականներուն, ո՛չ պահպանողական Ռամկավարներուն, ո՛չ ալ բարեգործութեան ճանապարհով, ժողովրդի մը դիմադրական ուժը սպաննող ու մուրացկանութեան դուռ բացող

⁶⁹⁴ Տե՛ս Լույս տեղում, 1935, թիվ 4 (ապրիլ), խմբագրական:

⁶⁹⁵ Լույս տեղում:

⁶⁹⁶ Լույս տեղում:

⁶⁹⁷ Տե՛ս «Պատմութիւն Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան (1887-1962)», Ա. հատոր, էջ 528:

⁶⁹⁸ Լույս տեղում, էջ 527:

⁶⁹⁹ Լույս տեղում:

⁷⁰⁰ Տե՛ս Լույս տեղում:

Բարեգործականներուն, այլ կը պատկանի սոցիալիստական արդարութեան ու աշխատանքի ազատագրութեան վրայ կանգնած Յնչակեան Կուսակցութեան»⁷⁰¹:

Փաստորեն, ՍԴԻԿ-ն 1920-1930-ական թթ. անցել է լրջագույն փորձությունների միջով: Ի սկզբանե խնդիր ունենալով նոր իրողությունների պայմաններում ամրապնդելու սեփական կառույցը, հստակեցնելու իր անելիքներն ու քաղաքական ուղեգիծը՝ կուսակցությունը նաև ստիպված եղավ հիմնավորելու իր հետագա գոյության անհրաժեշտությունը: Հանդիսանալով սփյուռքում գործունեություն իրականացնող կառույց՝ այն իր գործունեության հիմքում դնում էր խորհրդային Հայաստանի հետ հարաբերությունները, որից էլ ածանցում էր սփյուռքահայության ֆիզիկական գոյությունը և ազգային ինքնության պահպանումը:

THE MAIN ACTIVITY DIRECTIONS OF THE SOCIAL DEMOCRAT HUNCHAKIAN PARTY IN THE 1920-1930s

ARMAN YEGHIAZARYAN

*Yerevan State University, Head of the Chair on Diaspora Studies,
Faculty of History, Doctor of History, Associate Professor,
Yerevan, Republic of Armenia*

In the article the main activities of the Social Democrat Hunchakian Party in 1920-1930s are investigated. Particularly the position of the party on Soviet Armenia and the Communist International, relations with the Aid committee of Armenia, as well as the main principles of its Diaspora agenda are researched.

The research is based on historical (historical-genetic) and logical methods. Due to the first method the SDHP's new political vision is introduced and covered, its origin, development and result in the end of 1930s are examined and through using the second method the nature of the key events is discovered.

It is clarified that in the beginning of 1920s the SDHP faced a complicated situation, as under the conditions of new geopolitical and national situation it was necessary to clarify its position on new authorities of Armenia and the diaspora as well as on parties operating there.

The fact that the diaspora agenda of the SDHP was dependent on the prioritized relations with the Soviet Armenia, is based in the article.

It is proved that SDHP relations with the Aid committee of Armenia has gradually entered a deadlock and has become hostile, as a result of which the SDHP welcomed the dissolution of the committee.

Key words. *Social Democratic Hunchakian Party (SDHP), activity, general assembly, Soviet Armenia, diaspora, communities, Aid committee of Armenia, marxism, Communist International (Comintern), political direction, agenda for diaspora.*

⁷⁰¹ «Հնչակ», 1938 թիվ 3 (մարտ), էջ 6:

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ГНЧАКСКОЙ ПАРТИИ В 1920-1930-Х ГОДАХ

АРМАН ЕГИАЗАРЯН

*Заведующий кафедрой диаспороведения факультета истории
Ереванского государственного университета,
доктор исторических наук, доцент,
г.Ереван, Республика Армения*

В статье исследуются основные направления деятельности Социал-демократической Гнчакской партии в 1920-1930 годы. В частности, исследована позиция партии в отношении Советской Армении и Коммунистического интернационала, взаимоотношения с Комитетом помощи Армении, а также основные принципы ее диаспорской повестки дня.

Исследование основано на исторических (историко-генетических) и логических методах. Благодаря применению первого метода представлено и освещено новое политическое видение Гнчакской партии, его происхождение, развитие и результаты в конце 1930-х годов, а с помощью второго метода выясняется характер основных событий.

Выясняется тот факт, что в начале 1920-х годов Гнчакская партия столкнулась со сложной ситуацией, так как в условиях новой геополитической и национальной ситуации было необходимо уточнить свою позицию в отношении новых властей Армении, а также в отношении диаспоры и действующих там партий.

Обоснован тот факт, что повестка дня Гнчакской партии в отношении диаспоры зависела от приоритетных отношений с Советской Арменией.

Доказано, что отношения Гнчакской партии с Комитетом помощи Армении постепенно зашли в тупик и стали враждебными, в результате чего партия приветствовала роспуск комитета.

Ключевые слова: *Социал-демократическая Гнчакская партия (СДГП), деятельность, общее собрание, Советская Армения, диаспора, общины, Комитет помощи Армении, марксизм, Коммунистический интернационал (Коминтерн), политическое направление, повестка дня для диаспоры.*